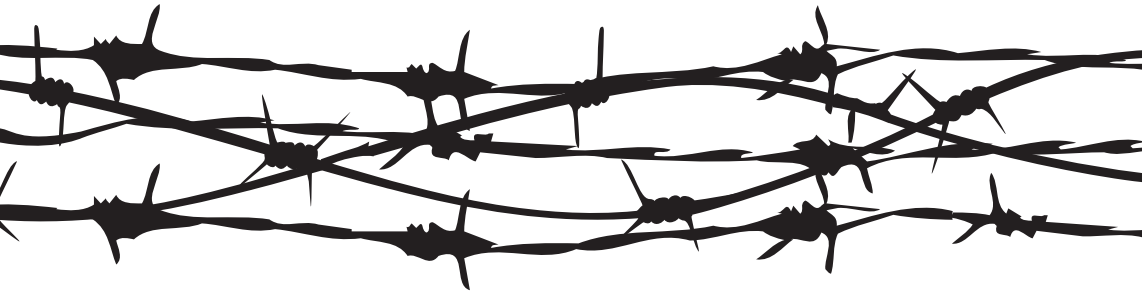
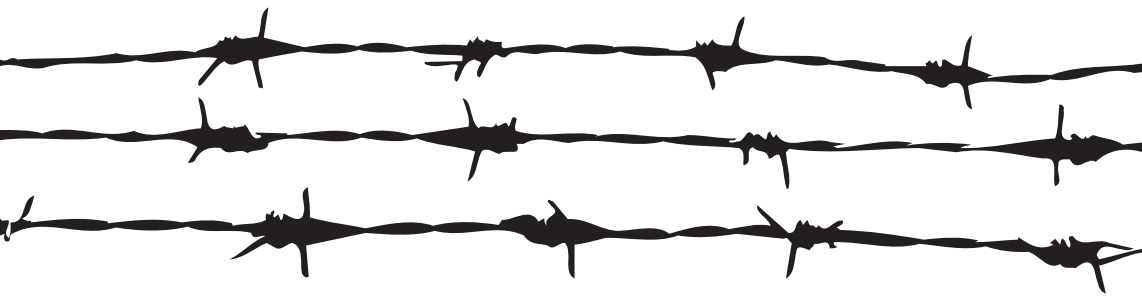

Војислава Црњански Спасојевић
СРПСКЕ ТАМНИЦЕ

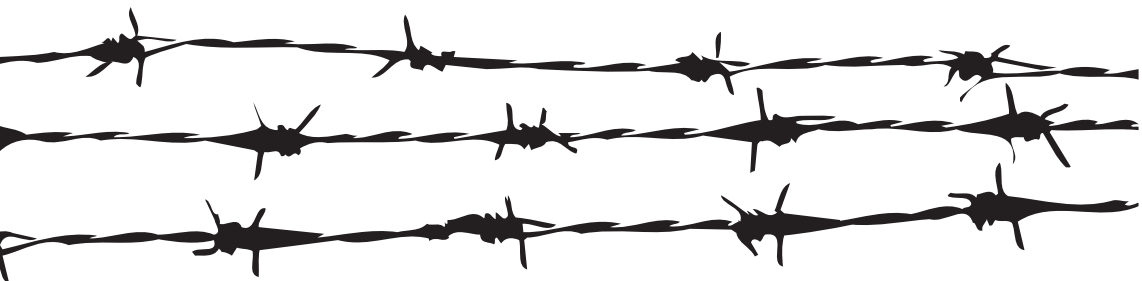
M
Vukotić
Media

www.vukoticmedia.rs
Београд, фебруар 2017.

Војислава Црњански Спасојевић

СРПСКЕ ТАМНИЦЕ

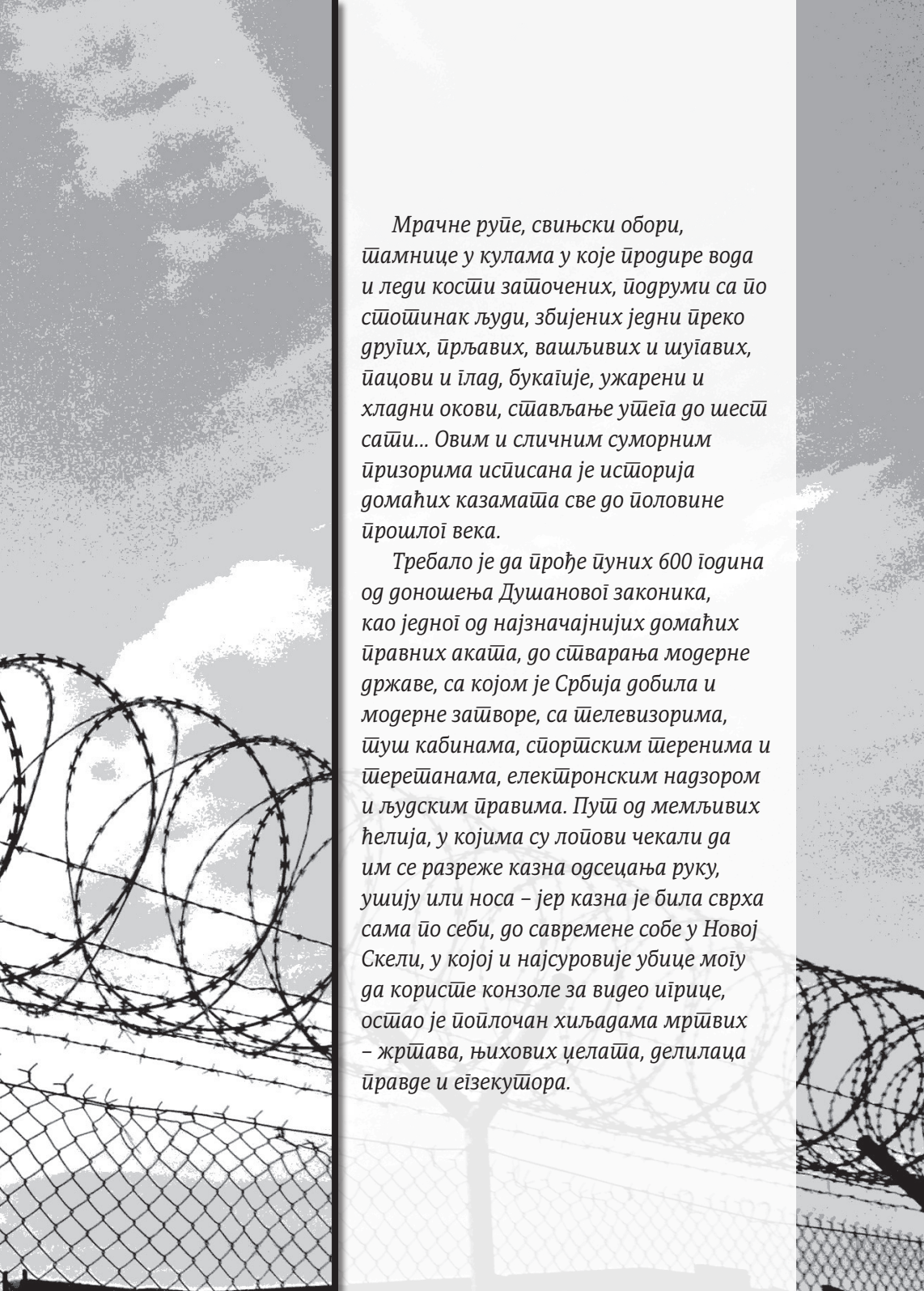

M
Vukotić
Media

ДУШАНОВ ЗАКОНИК

НАЈТЕЖИ ЈЕ БОЖЈИ СУД

*Мрачне рује, свињски обори,
тамнице у кулама у које природне вода
и леги кости зашочених, подруми са по
стојинак људи, збијених једни преко
других, прљавих, вашљивих и шућавих,
пацови и плад, букације, ужарени и
хладни окови, савлање ушећа до шест
саати... Овим и сличним суморним
призорима исписана је историја
домаћих казамата све до половине
прошлог века.*

*Требало је да прође њених 600 година
од доношења Душановог законика,
као једног од најзначајнијих домаћих
правних аката, до стварања модерне
државе, са којом је Србија добила и
модерне зашворе, са телевизорима,
пуш кабинама, сириским теренима и
теретанама, електронским надзором
и људским правима. Пуш од мемљивих
хелија, у којима су лојови чекали да
им се разреже казна одсецања руку,
ушију или носа – јер казна је била сврха
сама по себи, до савремене собе у Новој
Скели, у којој и најсуровије убице могу
да користе конзоле за видео ирице,
остао је поплочан хиљадама мртвих
– жртва, њихових џелата, делилаца
правде и изекутора.*

Пре Немањића у држави није било ни класичних судова, ни класичних затвора, ни казни у данашњем смислу речи. Њих су замењивале вражде, које су изрицали локални господари, а подразумевале су плаћање новчане глобе, чак и за убиство. Враждем би били намирени и оштећени и власт. Тек из манастирских хрисовуља, од краја 13. века, сазнајемо да су у то доба постојале смртне и телесне казне, али и утамничења, односно лишења слободе (нпр. Хрисовуља Светога Ђорђа Скопског из 1299. године или Светостефанска из 1313.).

Прекретницу у српском законодавству чини Душанов законик, из 1349. године, који је имао и уставни карактер. Захваљујући томе је овај моћни средњовековни владар заслужио да се нађе на платоу испред Палате правде, у Београду. Он се, у зависности од сачуваног преписа, састојао од 135 до 201 члана.

Првих 38 посвећено је цркви, после чега следе одредбе о властима и дужностима слободних људи и властеле, обавезама зависног становништва – себара, одредбе о судству и казнама за различите врсте кривичних и других преступа. Законик је садржао и прописе брачног права, грађанско-правне и кривично-правне прописе, као и правила судског поступка. Ипак, најбројније су одредбе кривичног права.

Он предвиђа више врста тамница и судова. Тамнице су биле: патримонијалне, црквене, властеоске, на патријаршијском двору, и државне, међу којима и тамница на царском двору. И судови су били: државни (надлежни за спорове и кривична дела властеле, зависног становништва на државним имањима и градског живља), судови на царевом двору (надлежни за властелу која је на двору живела), црквени (судили су свештенству и пастви за тзв. духовне дугове, удовицама, сирочади, просјацима, болесницима и пуштеном робљу, али и у брачним и наследним споровима).

Законик прописује тамницу на неодређено време у два случаја – против калуђера који збаци калуђерске хаљине и про-

тив пијаница. Лишење слободе се предвиђа као мера за чување окривљеног, али и за чување дужника. Предвиђена казне биле су: смртна, изгнанство за јеретике и полуверце, телесне и новчане, конфискација, лишење слободе и одузимање часних права.

Подржавао је примену мучења у кривичним споровима и искључивао заступнике (данашње адвокате). Право да сведоче нису имали укућани, ортаци за ортаке, синови за очеве и очеви за синове, глуви, неми, откривени у лажима, јеретици и Јевреји против хришћана. Поред рационалних доказних средстава, као што је хватање на делу или признање, пуноважни су били и ирационални докази, као што је Божији суд.

У Душановом законик у два су облика Божијег суда – котао са кључалом водом и усијано гвожђе. У пун котао вреле воде стављан је комад усијаног гвожђа или камен, који је оптужени морао рукама да извади. Уколико би се опекао, сматран је кривим. Такође, пред црквеним вратима усијало би се гвожђе на ватри, а оптужени је морао да га положи на свету трпезу у цркви. Ако би се опекао, опет је сматран кривим. Дубоко се веровало да Бог штити праведног човека у оваквом начину доказивања кривице.

И казне су биле врло сурове. Законик је преузео из византијског права, на које се ослањао, све врсте сакаћења, осим кастрације. Углавном би се сакатио онај део тела којим је извршено кривично дело (рука или језик, а често и уши). Овај тип казне је примењиван и на припаднике повлашћеног сталежа и на себре, баш као што се и батинање као казна користило за све поданике, осим крупне властеле. Смужење косе или браде изрицано је само зависном становништву, а жигосан је „меропак” ако побегне од свог господара. Прогонство је предвиђено ако католик узме „христијанку”, а не покрсти се, и ако се нађе јеретик да живи међу хришћанима.

Имовинска казна се плаћала за убиство себра, ако то учини властелин, а имовина је конфискована за кажњавање невере или је одузимана целом селу ако у њему нађу разбојника. На

смртну казну био је осуђен себар који отме или силује властелинку, убица свештеника или најближих сродника, разбојник ухваћен на делу...

Казна лишења слободе се не помиње у Душановом законнику као главна или уобичајена споредна казна, али је предвиђено, на пример, да се пијаница „врже у тамницу“. Тамнице су служиле и за испитивање оптужених и за кажњавање зависног становништва. Постојале су и „приватне тамнице“, као истражни привтор, али и као принудно средство за наплаћивање глоба.

Једина сврха кажњавања била је одмазда, а јавно извршење сурових телесних казни требало је да одврати народ од криминала. Држава није имала циљ као данас – да преваспита кривце. Ту дужност на себе је преузела црква, кроз низ црквених епитимија изрицаних паралелно са редовним казнама.

За иста кривична дела припадници различитих сталежа су различито кажњавани, па су, на пример, властелини плаћали за увреду само новчану казну, док би себри били и осмуђени. Властела је за убиство себра грехе окајавала у новцу, док су себру, поред новчане глобе, одсецали и обе руке. Неједнакост кажњавања је важила и за припаднике истог сталежа ако се разликују по богатству и моћи.

Наредбе у Законнику звучале су врло ултимативно: да се ожеже, да му се рука одсече и језик одреже, да му се обе руке одсеку и нос сареже, да се осмуди, да се уши одсеку, разбојник да се стрмоглав обеси, лопов да се ослепи... За убиство црквеног лица била је предвиђена кумулативна смртна казна – убиство и бешење.

КУЛА УЖАСА

До доношења Душановог законика, практично, није било јединственог судства, већ су судиле разне установе, међусобно неповезане и без јасно раздвојених надлежности. Поред владара, судиле су црквене и управне власти и властела.

Кефалије су у средњовековној Србији били највиши представници локалне власти. Ова титула је пренета из области које је краљ Милутин освојио од Византије. Постављао их је српски владар, а свакога ко је нарушавао поредак кефалија је имао право да ухапси, веже и притвори, а у тежим случајевима и да га окује и баци у тамницу. Он је спроводио истрагу, прикупљао доказе и уједно био и судија. Ова установа почела је да се гаси крајем 14. века, са турским освајањем.

Током владавине Турака, у Србији су престали да важе сви дотадашњи закони. Неке надлежности је задржао једино црквени суд. Народ је решавао спорове обичајним правом (на пример, мужеви су могли својим женама сами да суде, без страха од последица).

Као казнионе, у то време, нарочито су служиле војне куле. У Београду је по томе била позната Кула Небојша, у Доњем граду, на Калемегдану. Тамничења су вршена и у подруму Зиндан-капије, у Горњем граду, и у казаматима, на месту данашњег Војног музеја, где су били касарна, коњушница и затвор. Пред несрећницима који ту заврше налазио се невесели избор – окивање хладним или усијаним гвожђем, у зависности од престапа.

Кулу Небојша, коју су, иначе, градили Угари, 1460. године, као топовску кулу за одбрану прилаза Дунавском пристаништу, Османлије су претвориле у најпознатију тамницу Београдске тврђаве. Прозвали су је Бела кула, а касније и Темишварска. Тек у 17. веку понела је данашње име. У њој је на хиљаде људи изгубило живот у страшним мукама, а најпознатији заточеник био је грчки револуционар и песник Рига од Фере. Он је, понет идејама Француске буржоаске револуције, веровао у свебалкански устанак против Турака. Издао га је земљак, Грк, и Аустрија га је изручила турским властима у Београду. Преживео је 40 дана страшне тортуре, да би, са шест сарадника, на крају био удављен, 24. јуна 1798. Тела су им бачена у Дунав.

У њој је скончао и београдски митрополит Методије, 1800.

године. Међу заточеницима је био и Јеврем Обреновић, најмлађи брат кнеза Милоша, који је у време хапшења имао 25 година. Ухваћен је кад се спустио на Саву, до скеле остружничке, са говедима које је Милош спремио за продају.

Милош је новцем требало да исплати Турцима откупљено робље, али се Скопљак-паша, по чијем је одобрењу изашао из Београда, покајао што га је пустио и послао потеру. Како нису стигли Милоша, Турци ухвате Јеврема у Остружници и затворе га у кулу Небојшу, где су га држали пола године. У међувремену је букнуо Други српски устанак, па је Скопљак-паша одлучио да не погуби Јеврема, већ да га чува ако буде морао да мења његову главу за своју. Када је у Београд стигао Марашли Али-паша, Милошев брат је предат Србима.

За време оба српска устанка кула је била пуна сужњева, а Турци су у њу пуштали воду из Дунава до појаса затвореника. Зимом би, од хладноће, мученици скончали за неколико сати, а лети би, изнемогли од глади и жеђи, пили прљаву дунавску воду и умирали од дизентерије. Пут до куле водио је кроз сам центар вароши, па су сви били приморани да гледају како затворенике одводе у сигурну смрт. Тиме су Турци застарашивали православни живаљ.

Једна од легенди каже да су затвореници с прозора викали: „Не бој се, не бој се”, по чему је Бела кула после добила име. Према другој верзији, њено име изведено је из негације глагола бојати се. Дакле, кула која се никога не боји, која је неосвојива. Некада се веровало да се ова „неосвојива кула” винула сама у ваздух, када су Турци освојили Београдску тврђаву, и да се спустила изван њиховог домашаја, у Доњи град, па је формално никада нису ни заузели.

Из ње су Турци свакодневно, у групама, изводили заробљене Србе на стратишта. Најприкладније место за ову работу, како каже Александар Диклић у књизи „Београд, вечити град”, било је код злогласне Стамбол капије. Ово здање је ледило крв у жилама, а налазило се на месту данашње зграде Народ-

ног позоришта. Ту су жртве набијане на кочеве, док су одсечене главе завршавале на капијским дирецима, окренуте према српском делу вароши и данашњим Теразијама. Због сећања на застрашујуће призоре, Срби су, касније, Стамбол капију срушили до темеља.

За време Другог светског рата, око Куле Небојша никло је гробље јасеновачких жртава. Сава је носила унакажене лешеве, које су извлачили рибари и сахрањивали их поред куле, тако да је овај простор постао једна од највећих масовних гробница.

И за Голубачку тврђаву верује се да је у својим зидинама похранила јауке несрећника који су у њој робијали. Њихова имена нису остала забележена, а према предању, ту је била заточена и једна безимена принцеза. Народ је ову кулу назвао „шешир кула“, јер је из даљине подсећала на цилиндар, а стручњаци кажу да је у питању „донжон“, односно најсигурнија тачка у тврђави, што би, преведено, значило и „тамница“.

СПАЉИВАЊЕ ВРАЧАРА

По отпочињању Првог српског устанка, 1804. године, ослободиоци су почели да доносе прописе на слободним територијама. Први судови били су тековина Првог српског устанка, а историчари и правници споре се око датума и места њиховог настанка. Једни тврде да су први судови, магистрати, основани крајем априла 1804. године, на основу одлуке скупштине у Остружници. Други, међу којима је и прота Матеја Ненадовић, тврде да су прве судије изабране на скупштини Ваљевске нахије, 5. маја 1804. године, када је основан Суд нахије ваљевске. Он је радио у колибама, у Кличевцу код Ваљева, по упутствима познатим као Законик проте Матеје. Као казне у њему се помињу стрељање, набијање на колац, батинање, трчање кроз шибу...

Између 1804. и 1813. године, како наводи др Зоран Мирко-

вић, у раду „Казна лишења слободe у Србији 1804-1860.“, постојао је хапс, односно апс, за починиоце лакших кривичних дела. Уз то, устаничке власти почињу да граде и прве наменске тамнице. Тако је обрстлајтант Митесер известио канцелара грофа Стадиона, 13. јануара 1808. године, о стању у Србији и, како наводи Мирковић, поменуо 30 затвореника у Београдској тврђави, од којих су неке српски судови осудили на по 10 до 12 година робије. Осуђеници су носили окове и морали да раде у тополивници. Међу њима је било и познатих устаничких вођа, као што је Стефан Живковић, за ког је код Карађорђа интервенисао руски генерал Зас. Живковић је био окован јер је „држао страну“ војводама Миленку Стојковићу и Петру Добрњцу, који су због политичких несугласица са Карађорђем пребегли у Русију, где су и умрли.

Године 1805, установљен је највиши земаљски суд у земљи под називом Синод, као претеча Правитељствујушчег Совјета. Првостепени су били сеоски, другостепени – кнежински и трећестепени – нахијски судови. Судило се најчешће за отмицу девојке, поводом деобе задруга, крађа, наслеђивања. Тешко је било навићи народ на суд, па се по правду још дуго ишло старешинама, које су судиле по племенском обичајном праву.

Карађорђево криминално законик из 1807. предвиђао је као најчешћу казну апс, уз телесно кажњавање, а осуђени на смртну казну скончали би на вешалима или пред стрељачким стројем. Починиоци лакших дела плаћали су још и глобу или дуплир, који је износио величину штете, плус још толико на име казне.

Као и у време сваког рата, тако су се и за време Првог српског устанка и непосредно после њега, појединци бавили пљачком и недозвољном трговином, а своје богатство покушавали да истакну ношењем скупе одеће и накита, или богато украшеним оружјем. Како пише Небојша Богуновић, аутор књиге „Успон Србије“, Карађорђе се томе супротстављао, па је доносио веома занимљиве наредбе. У архивама је сачуван документ из

ког се види да су добошари, у фебруару 1809. године, на ћошко-вима београдских сокака објављивали да се забрањује ношење накита и дуката. Казне су биле драконске: „Сваки кројач који пришива на хаљине златне или сребрне траке, за први пут ће добити 100 батина, а ухвати ли се други пут у таквом послу да му се узме глава и заплени сва имовина.”

И сам Совјет наређивао је често драконске казне и технике саслушања окривљених, па је тако, према Ивану Јанковићу, аутору књиге „На белом хлебу”, 1812. године наредио Вулици Вуличевићу да неког Богдана из Крњева „на муке удари док све не искаже шта је зла починио”. Старешине, такође, често извештавају вишу власт да су окривљене „били и мучили како су најбоље знали”. А у те муке спадале су батине, везивање у болним положајима, ускраћивање воде и сна, вађење гвоздених предмета из кључале воде.

Карађорђевићев Законик, пише Александар Диклић, имао је још један занимљив члан: „Ко би се усудио вештице тражити и убијати, жене мучити, како што су бивале овакве будалаштине, или у воду бацати, ко би ово учинио, овакву лудост за коју се Србима бели свет смеје, за овакву будалаштину осуђујемо му: оно што би он учинио реченим вештицама, њему да се учини.”

Разлог за ово било је неколико случајева самоиницијативног народног обрачунавања са вештичарењем по селима. Вештица је наводно делала и у самој вождовој Тополи, па се нису рађала мушка деца, а и људи и стока су умирали из чиста мира. Ово је било довољно да маћеху Петра Јокића народ прогласи вештицом, и, без вождовог знања, убије је и исече у парампарчад, „да се не би саставила”. Сељаци су још једну жену, под идентичним оптужбама, довели пред Антонија Пљакића, Карађорђевог зета и војводу карановачког (данас Краљево). Овај је без икаквог истражног поступка и провере наложио да се несрећница спали на ломачи пред окупљеним народом.

Устаничка влада је хтела по сваку цену овоме да стане на крај и отуда поменута одредба у Кривичном законнику.

СУДОВИ И САМОВОЉА

Од почетка двадесетих година 19. века, шири се мрежа српских судова, који, поред апса, изричу и робију у тешком гвожђу. У апсу се држе, углавном, осуђени на казне батинања, да не би побегли. И за најмање преступе додељивана је робија до месец дана, а да би се казна поштрила додатно се, по њеном истеку или за време издржавања, прописивало батинање или шиба.

Убрзо су формиран и нахијски судови – први у Пожаревцу 1821, а, затим, до 1826, и у Чачку, Јагодини, Смедереву, Ваљеву, Шапцу, Свилајнцу, Ужицу и Крагујевцу. Основане су и Народне канцеларије – у Београду (Велики народни суд у Београду), чији је председник био прота Матеја Ненадовић, и у Крагујевцу, у којима је суђено Србима за веће кривице.

Резултати суђења били су за кратко видљиви – смањени су насилништво и хајдучија, спречавана је скитња и беспосличенје, пописано је становништво и уведен порески систем.

Сиромашна држава покушавала је да уштеди на затвореницима, па је, 1828. године, Едикт за чланове магистрата прописао да трошкове тамновања треба да сноси утамничени или његова породица. Пошто су многи били толико сиромашни да нису могли да финансирају своје или заточење својих ближњих, 1831. године донето је решење, пише Мирковић, да судови скупљају милостињу за сиромашне ухапшенике. Такви су за цео дан добијали само хлеб. Будући да је постојао и пропис „да се о свом трошку издржавају ухапшеници који су имућни“, богаташи су могли наручивати да им у затвор доносе храну из кафане.

Од 1849. године судови су најпре морали да утврде имовинско стање осуђених на лишење слободе, пре него што одреде начин издржавања казне. Повод је био случај петорице осуђеника који су се представљали као богати и добијали храну из једне крагујевачке кафане. Када је требало да намире дуг, испоставило се да немају ни новца, ни имања, па је рачун морао да плати Совјет.

Како су преступници кажњавани казује нам и Закон војени из 1839. године, с почетка уставобранитељског периода. Он предвиђа цео спектар телесних и других казни. Разликују се мање кривице, већа, велика и највећа злочинства. За њих су биле предвиђене нестроге казне – до двадесет пет удараца штапом; строге – до педесет удараца, затвор и робија до једне године; најстроже – до сто удараца штапом, тешка тамница, робија до пет година, велика шиба и смрт.

Устројеније судова, из 1840. године, прописује привремену или доживотну робију, уз гвоздене окове или без њих, јавни или домаћи затвор, ударање штаповима или камцијом (до сто удараца, али не више од педесет у цугу), смртну и новчану, као и казну лишења чина или посебних погодности.

Средином 19. века политички заточеници затварани су у чувену Гургусовачку кулу. Ту су, рецимо, бачени у тамницу учесници у Катанској буни, коју је, 1844. године, против Александра Карађорђевића покренуо париски ђак Стојан Јовановић Цукић. Верује се да је иза буне стајао лично кнез Милош из емиграције. У кулу су доведени и чланови Државног савета, ухапшени у Тенкиној завери против кнеза Александра, 1857. године. Хапшење учесника Тенкине завере спроведено је спектакуларно, нешто попут оновремене „Сабље” – са све пешадијским и коњичким одредима усред града. Ухапшеници су у по бела дана спровођени улицом, али су судије током поступка, уместо да оптужени буду доведени у судницу, одлазили у Кулу на саслушања и суђења. У први мах, завереници су осуђени на смрт, да би одлука, под утицајем Порте (јер Србија није била савим независна), била преименована у робију.

У Гургусовачкој кули су тамновали чланови Државног савета Паун Јанковић, Радован Дамњановић, Павле Станишић, Раја Дамњановић (умро у Кули), председник Касационог суда и министар полиције Цветко Рајовић и многи други. После Дамњановићеве смрти и претеране грубости према завереницима, у нареду се мења расположење, па Карађорђевићи губе подршку, а

превирања кулминирају на Светоандрејској скупштини, 1858-1859. године, када је на трон враћена династија Обреновића.

Поступања у Кули су била крајње нехумана, чак и према највиђенијим људима оног доба. Тако су председнику Државног савета Стевану Стевановићу Тенки одузети завоји којима је потпасивао stomачну килу и он је трпео страховите муке. Постоји прича и да је чувени пуковник Јован Мићић, учесник Првог српског устанка, пријатељ Милоша Обреновића и владике Петра Петровића Његоша, нудио пре смрти (1844. године) имање за само једну паприку из туршије. Молио је узалуд.

У народу је ова злогласна грађевина била позната под именом „Српска Бастиља”. Била је опасана зидом од два и по метра, а књаз Милош је, по повратку у земљу, 1858. године, наредио да се поруши и спали.

Варош Гургусовац добила је ново име – Књажевац.

И Шабачки обор служио је као затвор за окривљене учеснике Катанске буне. Они су пресуде преког суда чекали у великом обору. Око 200 понижених лежало је у блату, баш као свиње, а одатле су одвођени пред Тому Вучића Перишића, који их је дочекивао у посебном шатору, у друштву чувара. Стражари су се на миг првог српског полицајца и уставобарнитеља бацали на земљу и тукли затворенике до изнемоглости. Легендарно свирепи Вучић, наредио је да једног осуђеника на смрт пре погубљења, у обору, бију топузом у прса и леђа. Причало се и да је наложио да једног слепца, који је певао песме о јунаку Катанске буне, Стојану Јовановићу Цукићу, стрељају заједно са десетогодишњим дечаком који га је, онако слепог, водио.

Вучић Перишић је био надлежан и за један специфичан затвор – Врачарску јаму. Када је протеран кнез Михаило, 1842. године, Перишић се улогорио на Врачару и ту саслушавао обреновићевце. Најсумњивије је држао у рупи, поред куће Исидора Стојановића, професора београдског Лицеја. Рупа је била дугачка 5,7 метара и дубока 3,1 метар, а осумњичени су у њој стајали под ведрим небом. Јама је по свом првом заточенику,

Шапчанину Јовану Тркићу, прозвана и Тркићева рупа, а Перишић је говорио да је праведно да буду под ведрим небом: „Кад толики народ у логору под ведрим небом бити може, могу и апсеници за њихова безчинија”.

У њој је неколико сати боравио и министар Цветко Рајовић, да би њега и још четворицу чиновника Вучић извео из рупе, сместио у кућу и свакоме дао по један Устав, да проуче и увиде где су погрешили. Неки други ухапшеник у рупи протествовао је зато што га туку и викао да то није по уставу. Вучић је онда наредио да му се на дебело месо стави устав: „Ми ћемо те бити по уставу, па нек те он чува.”

Врачарску рупу су касније назвали Замастилова, по кафани коју је на том месту 1860-их држао неки Јован Замастило. Занимљиво је да Тома Вучић Перишић данас своју улицу има баш на Врачару (Улица господара Вучића).

Што би рекао народ, како је сејао, на крају је тако и пожњео. Пензионисао га је, 1852. године, Илија Гарашанин, који је ступио на место кнежевог представника. Ухапшен је 1859. године у свом дому, након што је оптужен за штету нанету приврженицима династије Обреновић између 1839. и 1844. године. Пошто се разболео, Вучић је пребачен у Војну болницу. Како наводи Александар Диклић, тамо је отрован, вероватно уз знање кнеза Милоша. Овај акт је приписиван доктору Карлу Белонију и шефу Главне војне управе Младену Жујовићу. Причало се да је један од најмоћнијих људи у Србији у то доба умро у страшним мукама. Наредног дана је сахрањен у обичном сељачком оделу, док су му посмртни остаци пренети у цркву у Закути, у Грузи, тек 1903. године.

МИЛОШЕВЕ АПСАНЕ

Апсане у време Милошеве владавине почињу да ничу нарочито после доношења Закона о замени телесних казни, у јануару 1853. Овај закон је широм „отворио врата” примени ка-

зне лишења слободе и омогућио изградњу казног завода у Топчидеру, а затим и у Ђуприји и Пожаревцу.

У Топчидеру су робијали мушки осуђеници, који су убрзо пресељени у Ђуприју. И осуђенице су казне од 1866. године издржавале у Ђуприји. Пунолетни мушки осуђеници премештени су наново, 1865. године, из Ђуприје у Пожаревац, а наредне године им се тамо придружују и малолетници.

Сви они одговарали су по Кривичном закону Кнежевине Србије из 1860. године, који прави разлику између млађих и старијих, али и мушких и женских извршилаца. Пунолетни мушкарац добија батине штапом, а малолетници и жене прутом. Робија није могла бити краћа од две године, а извршавана је у робијашницама у којима су осуђеници били класификовани по полу. За један број најтежих кривичних дела (разбојништво, паљевина, хајдуковање) досуђивано је и стављање у окове, али и тежак рад у пољу или робијашници. Жене и малолетници били су изузети од окивања, а од 1868. године ову „повластицу“ добијају и политички осуђеници. Они су осуђивани на казну заточења, која није могла да буде краћа од две године, а издржавала се у посебним затворима или одвојеним одељењима.

Казна тамнице извршавала се у земаљским казним заводима, казна заточења у посебним земаљским казнионицама, казна робије у дистриктним казнионицама или затворима окружних судова, а казна затвора у судским затворима.

Како наводе др Слободанка Константиновић-Вилић и др Миомира Костић у раду „Врсте казни и облици кажњавања у Србији до краја Другог светског рата“, министар правде извештава Скупштину 1864. године о томе како осуђеници проводе време: „Нове су зграде за апсане подигнуте, које су сами апсеници правили; све алате који су за апсанска и економна заведенија потребни, они сами праве; и као што се наш народ по већој части занима пољском економијом, они се у томе непрекидно упражњавају; занате који се у заведењу топчидерском

радити могу, они раде; а за душевно и морално поправљање постављени су свештеници који их сваког празника поучавају...”

До данас је остала легенда како је кнез Милош у Пожаревцу, где је имао и резиденцију и ергелу, сазидао баш затвор. Након, једном је упитао становнике Пожаревца шта би хтели да им сагради. Спомињао је болницу, нудио школу, али они су рекли да би највише волели – затвор. Изненађени кнез у чуду их је упитао зашто баш затвор, на шта они одговорише: „Да будемо ближе својој деци!”

Друга анегдота показује како је кнез Милош делио помиловања. Једном тако дође међу осуђенике, изведе их напоље, поређа и упита свакога за шта је осуђен. Неки нису хтели да признају кривицу, већ су говорили:

– Бога ми, господару, баш за ништа. Ето, на правди Бога. Ако си ти што скривио и знаш о томе штогод, то и ми.

Други су, пак, признали све због чега су осуђени и дошли у тамницу. Тада кнез пусти робијаше који су признали, уз речи:

– Пустите ове (показујући прстом на оне који су признали), да не кваре ове поштене (показујући прстом на оне који нису признали кривицу).

Мада су први подигнути затвори у Ђуприји и Пожаревцу, за званично најстарији српски затвор сматра се чачански. Садашња зграда изграђена је око 1875. године. Међутим, из документа „Трошак пара канцеларији за грађење апсане у Књаж. Србском Магистрату Окружја чачанског, по решењу Совјета од 16. маја 1838.”, види се да је изградња почела скоро четири деценије раније. Претпоставља се да је здање зидано на месту данашњег затвора, јер је служило за потребе магистрата (суда) Окружја чачанског.

Шеснаести мај одређен је за Дан Управе за извршење кривичних санкција у Србији.

